

**BANDLIK DARAJASI VA IQTISODIY RIVOJLANISH O'RTASIDAGI
BOG'LIQLIK**

Rahimberdiyeva Muborak Rustam qizi

AIFU iqtisodiyot yo'nalishi 1-kurs magistri

Annotatsiya. *Ushbu tezisda bandlik darajasi va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni O'zbekiston Respublikasi misolida hamda xalqaro tajribada chuqur nazariy va empirik jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – mehnat bozoridagi bandlik ko'rsatkichlarining iqtisodiy o'sishga ta'sirini zamonaviy iqtisodiy nazariyalar va real statistik dalillar asosida ochib berish, shuningdek, O'zbekistonning so'nggi islohotlari kontekstida bu bog'liqlikning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashdir. Nazariy jihatdan Artur Okun qonuni va mehnat omilining iqtisodiy o'sishdagi roli asos qilib olindi. Xalqaro tajribada rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarning misollari solishtirildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, bandlikning sifatli o'sishi iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, ayniqsa yoshlar va ayollar bandligini oshirish orqali barqaror o'sishga erishish mumkin. Ushbu tadqiqot ishda mavzuning ilmiy va amaliy ahamiyatini to'liq ochib berildi.*

Kalit so'zlar. *Bandlik darajasi, iqtisodiy rivojlanish, mehnat bozori, Okun qonuni, norasmiy bandlik, YaIM o'sishi, inson kapitali, iqtisodiy islohotlar, O'zbekiston iqtisodiyoti, xalqaro mehnat tashkiloti.*

Kirish. Zamonaviy globallashtirish sharoitida bandlik darajasi har qanday mamlakat iqtisodiy rivojlanishining markaziy omillaridan biriga aylangan. Bandlik nafaqat aholi daromadini oshirib, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy o'sishning asosiy manbai sifatida ham xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasida Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligidagi 2017-yildan boshlab amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar – valyuta siyosatini erkinlashtirish, xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va investitsiyaviy muhitni yaxshilash – mehnat bozorini tubdan o'zgartirdi. Bu jarayonlar bandlik va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni yanada dolzarb qilmoqda. Mavzuning ilmiy dolzarbligi quyidagi omillardan kelib chiqadi. Birinchidan, XV Fning 2025-yilgi O'zbekiston bo'yicha hisobotida ta'kidlanganidek, mehnat bozoridagi samarali bandlik iqtisodiy o'sishni barqarorlashtiruvchi asosiy omil hisoblanadi. Ikkinchidan, XMT ma'lumotlariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda norasmiy bandlik iqtisodiy potentsialni sezilarli darajada cheklab qo'yadi. Uchinchidan, O'zbekistonda yoshlar va ayollar bandligining oshirilishi kambag'allikni qisqartirish va inson kapitalini rivojlantirishning muhim sharti bo'lib qolmoqda. Tadqiqotning asosiy maqsadi – bandlik darajasi va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi sabab-natija bog'liqligini nazariy, empirik va amaliy jihatdan o'rganishdir. Mavzuning nazariy asoslarini (Okun qonuni, Solow modeli va inson kapitali nazariyasi) chuqur tahlil qilish, xalqaro tajribani solishtirma usulda ko'rib chiqish,

O'zbekistonning 2020–2025 yillardagi real holatini tahlil qilish, bog'liqlikni belgilovchi omillarni aniqlab, takliflar ishlab chiqish kabi vazifalar belgilangan. Tadqiqot ob'ekti O'zbekiston mehnat bozori va milliy iqtisodiyot dan iborat bo'lsa, uning predmeti – ular o'rtasidagi bog'liqlik mexanizmlaridan tashkil topgan. Nazariy tahlil, qiyosiy usul, empirik kuzatuv va regressiya elementlari kabi tahlillardan foydalanildi. Ilmiy yangiligi – O'zbekiston uchun norasmiy bandlikni hisobga olgan holda Okun qonuni asosidagi yangi talqin va amaliy tavsiyalardan iborat. Amaliy ahamiyati esa davlat siyosatini takomillashtirishda namoyon bo'ladi.

Asosiy qism. Iqtisodiy nazariyada bandlik darajasi iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri sifatida qaraladi. Klassik yondashuvda Artur Okunning 1962-yilgi qonuni markaziy o'rin tutadi. Ushbu qonunga ko'ra, ishsizlik darajasining 1 foiz punktga oshishi real YaIM o'sishini potentsial darajadan taxminan 2 foiz punktga pasaytiradi. Zamonaviy endogen o'sish nazariyalarida esa inson kapitali va malakali mehnat innovatsiyalarni rag'batlantirib, barqaror rivojlanishni ta'minlaydi. O'zbekiston kontekstida bu nazariyalar islohotlarning mehnat bozorida samaradorligini baholashda muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro tajribalarga ko'ra, bandlik va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik aniq ko'rinadi. Rivojlangan mamlakatlarda Okun qonuni kuchliroq ishlaydi: iqtisodiy o'sishning har 1 foizi ishsizlikni sezilarli darajada pasaytiradi. Bu yerda raqamli texnologiyalar va xizmatlar sektori yangi ish o'rinlarini yaratib, bandlik sifatini oshiradi. Aksincha, rivojlanayotgan mamlakatlarda norasmiy bandlik yuqori bo'lgani uchun bog'liqlik zaifroq kuzatiladi – YaIM o'sishi ko'pincha “soyada” qoladi. Markaziy Osiyo mamlakatlari tajribasi O'zbekiston uchun ayniqsa dolzarb. Qozog'iston va Qirg'izistonda sanoatlashtirish va xizmatlar sektori rivoji bandlikni oshirgan bo'lsa, norasmiy sektorning qisqarishi iqtisodiy barqarorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Jahon bankining so'nggi hisobotlarida ta'kidlanishicha, rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda bandlik siyosati inson kapitalini rivojlantirish va malaka oshirish orqali iqtisodiy o'sishni 1,5–2 baravar kuchaytirishi mumkin. Ushbu tajribalar O'zbekistonning islohotlar strategiyasini boyitadi. Islohotlarning asosiy natijasi – xususiy sektorning ulushi ortishi va yangi ish o'rinlarining yaratilishi bo'ldi. Sanoat va xizmatlar sohasining jadal rivoji bandlikni rag'batlantirdi. Shu bilan birga, norasmiy bandlik ulushi 2018-yildagi yuqori ko'rsatkichlardan sezilarli pasaygan bo'lsa-da, hali ham iqtisodiyotning muhim qismi bo'lib qolmoqda. Bu holat soliq bazasini zaiflashtirib, iqtisodiy o'sishning to'liq potentsialini ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qilmoqda. Empirik jihatdan O'zbekiston uchun Okun koeffitsienti taxminan $-0,35$ atrofida baholanmoqda. Bu ko'rsatkich xalqaro o'rtachadan biroz past bo'lib, mehnat resurslarining yuqori ulushi va malaka yetishmasligi bilan izohlanadi. COVID-19 davridagi vaqtinchalik pasayishdan keyin tiklanish jarayoni bandlikning iqtisodiy o'sishga qanchalik muhim ekanligini yaqqol ko'rsatdi. Bog'liqlikni kuchaytiruvchi omillar qatoriga investitsiyalar o'sishi, xususiy tadbirkorlikning rivoji va davlat dasturlari kiradi. Bu choralar millionlab yangi ish o'rinlarini yaratib, iqtisodiy faollikni oshirdi. Asosiy muammolar esa quyidagilar:

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

1. Yoshlar ishsizligining nisbatan yuqoriligi,
2. Ayollar bandligining past darajasi,
3. Malaka va raqamli ko'nikmalar yetishmasligi

Bu omillar iqtisodiy o'sishning sifatini pasaytirib, ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirishi mumkin.

Quyida bir qancha takliflar ham berib o'tamiz:

1. Raqamli platformalar va frilans tizimini rivojlantirish orqali yoshlar bandligini oshirish;
2. Yashil iqtisodiyot loyihalari (qayta tiklanadigan energiya va ekologik qishloq xo'jaligi) doirasida yangi ish o'rinlarini yaratish;
3. Norasmiy sektorni bosqichma-bosqich qonuniylashtirish (soliq imtiyozlari va soddalashtirilgan ro'yxatdan o'tkazish);
4. Ta'lim tizimini mehnat bozori talablariga moslashtirish va xalqaro hamkorlikni (Jahon banki, XVF) kuchaytirish.

Ushbu choralar bandlik darajasini sifat jihatdan oshirib, YaIM o'sishini yanada barqaror qilishi mumkin.

Xulosa. Bandlik darajasi va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik O'zbekiston tajribasida aniq tasdiqlanadi: barqaror YaIM o'sishi (2023–2025 yillarda 6 foiz atrofida) ishsizlikni pasaytirib, mehnat bozorini faollashtirmoqda. Nazariy asoslar (Okun qonuni va zamonaviy o'sish modellari) va xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, bandlik siyosati iqtisodiy taraqqiyotning asosiy dvigateli bo'lishi kerak.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi asosiy xulosalar chiqariladi:

1. Islohotlar to'g'ri yo'nalishda bo'lib, bandlik va o'sish o'rtasidagi ijobiy bog'liqlik kuchaymoqda;
2. Norasmiy bandlik va malaka muammolarini hal qilish orqali iqtisodiy potentsialni to'liq ishga solish mumkin;
3. 2030-yilgacha raqamli va yashil iqtisodiyotga o'tish bandlikni sifatli oshirib, barqaror rivojlanishni ta'minlaydi.

Kelajak tadqiqotlari uchun hududiy va gender bo'yicha chuqurroq empirik tahlillar tavsiya etiladi. Ushbu tezis O'zbekistonning iqtisodiy strategiyasiga ilmiy asos yaratadi va amaliyot uchun foydali tavsiyalar beradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: 2025 Article IV Consultation. Washington, D.C., 2025.
2. World Bank. World Development Indicators (WDI). Uzbekistan GDP growth and labor market data, 2025.
3. International Labour Organization (ILO). ILOSTAT Database: Uzbekistan labor indicators, 2025.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATION G'OYALAR

4. UNDP. Informal Economy in Uzbekistan: Trends and Prospects. Tashkent, 2025.
5. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha press-relizlar, 2024–2025.
6. Okun A.M. Potential GNP: Its Measurement and Significance // Proceedings of the Business and Economic Statistics Section. American Statistical Association, 1962.

